

Geniální kopule

Kdyby dnešní vnímavý turista stanul před florentským chrámem Santa Maria del Fiore,

zvaným prostě il Duomo – Dóm, někdy počátkem 15. století, byl by ohromen pouze jeho rozměry. Monumentální zdi jsou v podstatě zdobeny jen mramorovým obložení, které působí na tak obrovské ploše poněkud nudně. Za to, že se jen trochu poučený turista dodnes nenudí, může Filippo Brunelleschi (asi 1377 – 1446), autor jednoho z nejvýznamnějších architektonických počinů všech dob. Je jím kopule florentského dómu.

Jedním z důsledků renesance byla změna pohledu na umělce, především malíře, sochaře a architekty. Tito lidé, do té doby pokládání za řemeslníky podobně jako tesaři či ševci, se stali objektem zájmu úspěšných, majetných a mocných obchodníků a bankéřů. Vzdělaní příslušníci nejvyšších vrstev kolem sebe začali soustřeďovat přední umělce své doby a společně objevovali zapomenuté dědictví antické kultury. Ve Florencii to byli především členové bohatého rodu Medici. Vliv tohoto spojení mocných a nadaných se musel výrazně projevit právě v architektuře jako v umění společensky nejzávažnějším. Logickým vyústěním pak byla zakázka na zaklnutí florentského dómu kopulí o nevídaném rozpětí téměř 40 metrů. Stavba

chrámu začala už v roce 1296 a stále nebyla u konce. Jistě tu byla i snaha dosáhnout starořímské stavitele, jejichž Pantheon s klenbou obdobného rozponu tu stál jako výzva. V roce 1418 byla uspořádána soutěž, do níž se přihlásil i všestranně nadaný zlatník a sochař Filippo Brunelleschi. O tomto „výběrovém řízení“ nás podrobně informuje životopisec renesančních umělců, malíř a architekt Giorgio Vasari (1511 – 1574). Jeho Životy umělců je nutno brát ovšem s historickým nadhledem. Vasari píše: „...jeden radil, aby se postavily od země zděné pilíře, které by spojily oblouky a podpíraly kladí, jež by neslo tu tíhu, jiný soudil, že by se klenba měla udělat z houbovitého tufu, aby její váha byla co nejmenší, a mnoho se jich shodlo na tom, že by se měl uprostřed postavit pilíř a že by klenba měla být v podobě stanu jako ve florentském kostele San Giovanni. Nechyběl ani návrh, že by se chrám měl vyplnit hlínou smísenou se čtyráky, a až by se klenba sklenula, mohl by si jí každý nabrat, kolik by

chtěl, a tak by lidé hlínu odnesli beze všech výloh.“ (Hle, renesanční brainstorming – drzá pozn. Gr.). Brunelleschi předložil tak radikální řešení, že mu dalo hodně úsilí, aby o něm přesvědčil kompetentní osoby. Vasari mu připisuje i návrh, aby kopuli stavěl ten, kdo postaví na mramorové desce vejce na špičku (jedno z Brunelleschiho, pardon Kolumbových vajec v dějinách!).

Na rozdíl od Pantheonu, jehož polokulová kopule vyvůjela na obvodové zdi obrovský tlak, přišel Brunelleschi s koncepcí dvouplášťové klenby ve tvaru lomeného oblouku. Podložil ji osmibokým tamburem, takže ji vyzdvihl a uvolnil. Vnitřní, nižší klenba má snahu se horizontálně roztrhnout. Aby tyto síly nemusely být zachyceny tlustými zdmi jako u Pantheonu, měla být vnitřní kopule překryta kopulí vnější, s níž měla být svázána v rozích žebry, mezi nimi měla být další žebra pomocná a „všech čtyřadvacet žeber... se spojí šesti prstenci ze silných a dlouhých kvádrů, spojených pocínovanými železy; a tyto pískovcové kvádry se obepnou železnými řetězci, které svážou klenbu s jejími žebry.“ Dále zde měly být „...prstence ze silných dubových trámů... tyto prstence budou přitom pobity železnými pláty...“ (Vasari). Celý problém je ještě složitější, vrstvy kamenů a cihel měly být vázány určitým způsobem, rovněž geometrie klenb je vysoce promyšlená. Na rozdíl od jiných staveb byla tato kopule sklenuta bez podpůrných skruží, částečně vůbec bez lešení, po dosažení určité výšky a sklonu bylo vystavěno jen lehké lešení pro zedníky. Smělost návrhu byla plodem geniality i systematického studia prvků existujících staveb antických, byzantských i gotických. Podle Vasariho byl Brunelleschi pověřen demonstrací na modelu i na menších, dnes nedochovaných stavbách. Vedení stavby mu bylo svěřeno počátkem 20. let 15. stol. a své kopuli autor zasvětil celý zbytek života. Vedle toho stihl ovšem vytvořit i řadu jiných děl. Několik let se musel o vedení stavby dómu dělit s jiným umělcem – Lorenzem Ghibertim; Vasari o jejich soupeření píše v dobově anekdotickém duchu, dokonce se Brunelleschi podle něho „hodil marod“, aby dokázal Ghibertiho neschopnost vést tuto stavbu...

Brunelleschiho kopule je nejen technicky mistrovská, je především krásná. Svým promyšleným rozčleněním interiéru podle zákonů perspektivy i rozložením hmot při pohledu zvenčí je pravým symbolem renesance.

Jak už jsem naznačil, Filippo Brunelleschi byl vedle florentské kopule autorem mnoha jiných prací. Již v roce 1419 vystavěl lodžii florentského nalezince, která je pokládána za první renesanční architekturu. Byl objevitelem perspektivy pro architekturu, geniálně pracoval se světlem, byl mužem všestranně nadaným, navrhoval stavební stroje a mechanismy pro usnadnění práce (viz obr.). Jeho florentskou kopulí se inspiroval i Michelangelo Buonarroti, když v posledním roce života (1564) navrhoval zaklenutí římského chrámu sv. Petra.

Úplného dokončení stavby kopule dómu, tj. vybudování lucerny na vrcholu, se Brunelleschi nedožil. Zemřel rok po položení prvního kamene lucerny. Byl pohřben s poctami ve „svém“ chrámu Santa Maria del Fiore a byl zde umístěn nápis: „*O tom, jak vynikal architekt Filippo v Daidalově umění, svědčí jak podivuhodná klenba tohoto přeslavného chrámu, tak mnohá jiná díla stvořená jeho božským duchem. Z toho důvodu přikázala vděčná vlast vzhledem k vynikajícím darům a jedinečným schopnostem jeho duše uložit dne 15. května 1446 jeho tělo v tomto hrobě.*“

Použito:

PIJOAN, J. *Dějiny umění*. Přel. J. Pejchar. 3. vyd. Praha : Odeon, 1989.

RAEBURN, M. aj. *Dějiny architektury*. Přel. J. Solperová. 1. vyd. Praha : Odeon a Fortuna, 1993.

VASARI, G. *Životy nejvýznačnějších malířů, sochařů a architektů*. Přel. P. Preiss. 1. vyd. Praha : Odeon, 1976.

Vyobrazení:

http://designbuild.construction.com/master_1200.asp

<http://www.duomofirenze.it/>

<http://www.mega.it/ita/gui/monu/but.htm>

Ing. Josef Gruber

Publikováno ve Zpravodaji SPŠ strojnické, Plzeň v březnu 2004.